

PREUČEVANJE PSIHOLOŠKIH VIDIKOV NESREČ V DRŽAVAH SREDNJEEVROPSKE POBUDE

Study of the Psychological Aspects of Disasters in the Framework of the Central European Initiative

Marko Polič*, Milena Dobnik** UDK 614.8:159.9

Povzetek

Slovenija dejavno sodeluje v delovni skupini za civilno zaščito Srednjeevropske pobude (SEP) od njenega nastanka. Leta 1998 je bil na slovensko pobudo sprejet predlog za ustanovitev središča za preučevanje psiholoških vidikov nesreč. V vseh nesrečah gre namreč vedno za ljudi, njihovo doživljanje in vedenje, najsi bodo žrtve ali reševalci. Središče naj bi usklajevalo raziskovalno in strokovno delo držav SEP na tem področju, pripravljalo skupne raziskovalne pristope in ukrepe za psihološko pomoč žrtvam in reševalcem ter pripravljalo skupne preventivne strategije. S pomočjo vprašalnika je Slovenija pripravila pregled stanja na tem področju v državah SEP.

Abstract

Slovenia has been actively participating in the civil protection work group of the Central European Initiative (CEI) since its beginnings. In 1998, a proposal for the establishment of a centre for the study of the psychological aspects of disasters was adopted on Slovenia's initiative. All disasters involve people, their experiences and behavior, whether they are victims or rescuers. The Centre will coordinate the research and professional activities of CEI countries in this field, prepare joint research projects and measures for psychological assistance to victims and rescuers, as well as joint preventive strategies. On the basis of information collected by means of a questionnaire, Slovenia has prepared an overview of the situation in this field in CEI countries.

Sodelovanje držav Srednjeevropske pobude (SEP)

Nastanek SEP

Sodelovanje Italije, Madžarske, Avstrije, SFRJ in nato ČSFR pod imenom Pentagonala se je julija 1991 po priključitvi Poljske preimenovalo v Heksagonalo. Od novembra 1991, ko sta se tej skupini držav pridružili Slovenija in Hrvaška (s statusom gosta), se sodelovanje imenuje Srednjeevropska pobuda (SEP). Slovenija je postala polnopravna članica SEP na letnem zasedanju vlad držav članic SEP 17. in 18. julija 1992 na Dunaju; članici sta takrat postali tudi BiH in Hrvaška. Leta 1996 so bile v SEP kot polnopravne članice sprejete še države t. i. Pridružitvenega sveta SEP – Albanija, Belorusija, Bolgarija, Romunija in Ukrajina, nato pa še Moldavija. V SEP je tako zdaj 16 držav: Albanija, Avstrija, Belorusija, BiH, Bolgarija, Češka, Hrvaška, Italija, Madžarska, Makedonija, Moldavija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija in Ukrajina.

Cilji sodelovanja držav SEP

SEP je regionalna oblika sodelovanja, v kateri države srednje in vzhodne Evrope uresničujejo svoje interese s političnimi posvetovanji in v okviru delovnih skupin z različnih področij.

Cilji SEP so:

- krepiti sodelovanje med državami članicami SEP
- krepiti sodelovanje držav SEP v procesu evropske integracije
- krepiti proces gospodarskega preoblikovanja držav v prehod
- zmanjšati vpliv razlik in neenakosti ter pojavljanje novih med državami SEP, preprečiti nastanek novih pregrad in delitev v Evropi

- pomagati najmanj razvitim državam SEP in tistim, ki najbolj potrebujejo pospešen gospodarski razvoj ali obnovo.

Struktura in delovanje SEP

Sodelovanje držav SEP poteka na več ravneh. Predsedniki vlad se srečujejo enkrat na leto, prav tako ministri za zunanje zadeve, medtem ko imajo ministri z določenih področij in odbor nacionalnih koordinatorjev SEP sestanke večkrat na leto. Poleg tega se v okviru SEP srečujejo tudi predstavniki parlamentov in gospodarskih zbornic.

Delo SEP podpira izvršni sekretariat SEP s sedežem v Trstu. Tam je tudi sekretariat za projekte SEP, čigar glavna naloga je zagotavljanje finančnih sredstev za izvedbo projektov, predvsem s pomočjo Evropske banke za obnovo in razvoj (EBRD). Uradni delovni jezik je angleščina. Predsedovanje SEP se med državami menjava vsako leto po abecednem redu angleških imen držav.

Operativno in strokovno delo SEP poteka v 16 delovnih skupinah, ki se srečujejo tako na ministrski ravni kot na ravni strokovnjakov. Delovne skupine pokrivajo različna področja, od kmetijstva do izobraževanja in znanosti. V tej obravnavi je za nas zanimiva delovna skupina za civilno zaščito.

Delovna skupina za civilno zaščito

Glavni namen delovne skupine za civilno zaščito je sodelovanje držav SEP pri varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami in prizadevanje za izboljšanje tega področja tako, da bo primerljivo z državami Evropske unije. Skupini predseduje Italija, sestanki so ponavadi enkrat na leto.

V okviru te delovne skupine je bil ustanovljen Sporazum o sodelovanju pri napovedovanju, preprečevanju in ublažitvi naravnih in tehnoloških katastrof. Sodelovanje po tem sporazumu naj bi obsegalo predvsem redno izmenjavo znanstvenih in tehničnih informacij ter pomembnih podatkov, izvajanje skupnih raziskovalnih programov in uspo-

* prof. dr., Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, Aškerčeva 2, Ljubljana

** Uprava RS za zaščito in reševanje, Kardeljeva ploščad 21, Ljubljana

sabljanje strokovnjakov na področju napovedovanja in preprečevanja nesreč ter reševanja z namenom, da bi pripravili skupne programe civilne zaščite in ravnanja v primeru katastrof. Doslej so sporazum podpisale Avstrija, Hrvaška, Madžarska, Italija, Poljska in Slovenija; pristopiti želi še Slovaška, pa tudi Ruska federacija, čeprav ni članica SEP.

V okviru delovne skupine za civilno zaščito poteka več projektov. Na srečanju delovne skupine marca 1998 v Zagrebu je Slovenija predstavila pobudo za sodelovanje držav SEP pri preučevanju psiholoških vidikov nesreč. Države so pobudo podprle in sprejele.

Ogroženost območja držav SEP

Območje držav SEP je ogroženo zaradi različnih nesreč, tako naravnih kot tistih, ki jih povzročata človek. Samo v zadnjih nekaj letih (1997–1999) so bili hudi potresi v srednji Italiji in zahodni Sloveniji, katastrofalne poplave v večjem delu srednje Evrope (Avstrija, Češka, Poljska, Slovaška), snežni plazovi v Avstriji, poleg teh pa še različne druge nesreče manjšega obsega (požari, prometne nesreče itn.). Na srednjeevropskem območju je tudi veliko industrijskih in drugih objektov, ki lahko v primeru nesreče ogrozijo širše okolje (kemična industrija, jedrski objekti, prevoz kemikalij, možnost hujšega onesnaženja okolja, posebej podtalnice). Omeniti je treba tudi vojno, ki se je na ozemlju nekaterih držav nekdanje Jugoslavije komaj dobro končala, navzkrižja na Kosovu pa se ne morejo pomiriti. Z nekaterimi posledicami teh vojn, vsaj z vprašanji beguncev, se bo veliko držav SEP moralo spoprijemati še kar nekaj časa. Ogroženost je torej velika in tega se v vseh omenjenih državah zavedajo in skušajo nanje čim bolj pripraviti.

Pobuda za preučevanje psiholoških vidikov nesreč

Na tem mestu nas zanima samo en vidik dogajanja ob nesrečah, to je vedenje in doživljanje vseh, ki so v nesreče kakorkoli vpleteni.

Ne glede na vrsto nesreče gre namreč v vseh za ljudi, za njihovo doživljanje in vedenje, najsi bodo njene žrtve ali pa dejavniki preprečevanja, ukrepanja ali blažitve posledic. O nesreči govorimo takrat, ko se križata socialni sistem in (fizikalni, kemični, biološki ipd.) dogodek, tako da se poruši ravnovesje v razmerju med zahtevami drugega in zmožnostmi prvega, da se z njimi spoprime. Poznavanje vedenja ljudi in občutij ob nesrečah ter dejavnikov, ki to določajo, je zato ključnega pomena za vsakršno ukrepanje ob nesrečah. Nanaša se tako na prizadete in ogrožene kot na reševalce, pripadnike različnih organizacij in ustanov, političnih in oblastnih struktur ipd.

Nesreče ne poznajo meja. Sočasno lahko prizadenejo različne države SEP. Med njimi poteka medsebojno sodelovanje in nudenje pomoči, ki pogosto zahteva tudi poznavanje psiholoških vidikov nesreč, zato je Slovenija predlagala ustanovitev središča za preučevanje psiholoških vidikov nesreč. Z njegovo pomočjo bi potekalo predvsem:

- usklajevanje raziskovalnega in strokovnega dela držav SEP na področju psiholoških vidikov nesreč in izmenjave izkušenj (izmenjava raziskovalcev, organizacija skupnih konferenc o posameznih vidikih vedenja ljudi ob nesrečah, priprava skupnih priročnikov ipd.)
- priprava skupnih raziskovalnih pristopov (postopkov, inštrumentov), ki bi omogočali primerjalne analize psiholoških vidikov dogajanja ob nesrečah (pred nesrečami, med njimi in po njih) in analiza psiholoških vidikov dogajanja

- pripravljanje podlag za tiste dele skupnih ali usklajenih predpisov, dogovorov in politike, povezanih z nesrečami, ki zahtevajo poznavanje zakonitosti človeškega vedenja oz. spodbujanje upoštevanja teh zakonitosti pri pripravi različnih ukrepov, usposabljanju ipd.
- primerjava, priprava oz. usklajevanje ukrepov za psihološko pomoč prizadetim (žrtvam, reševalcem)
- priprava skupnih preventivnih strategij, usmerjenih bodisi v preprečevanje hujših posledic nesreč bodisi blažitev njihovih hujših posledic, kolikor je to odvisno od vedenja ljudi, ter v preprečevanje nesreč, ki jih je povzročil človek
- druge naloge s tega področja, za katere članice ugotovijo, da jih je treba izvajati.

Pomen preučevanja psiholoških vidikov nesreč

Psiholoških vidikov nesreč po svetu še ne raziskujejo zelo dolgo časa. Njihovo preučevanje je pomembno tudi zato, ker obstaja o vedenju in doživljanju ljudi mnogo zmot, ki žal določajo odnos do ogroženih in ukrepanje ob nesrečah, npr. kako bodo ogroženi opozorjeni, če sploh bodo, kakšna in kako organizirana bo pomoč ipd. Strah pred paniko je eden glavnih določevalcev odnosa do ogroženih, ne glede na to, kako zmotno je prepričanje o njeni pogostosti. Na tem temelji veliko načrtov ukrepanja, odlašanje z opozorili ipd. Pogosto (državna) pomoč zaradi nepoznavanja človeške narave naredi več psihične škode kot sama nesreča. Raziskovalci zato govorijo celo o drugotnih nesrečah, ko neustrezna pomoč manjšo nezgodo spremeni v nesrečo, nesrečo pa v katastrofo, veliko hujšo od dogodka, ki je vse skupaj povzročil. Quarantelli (1982) je zelo jasno pokazal, kako je lahko celo zaradi različnih opredelitev nesreč (fizično nasproti socialno usmerjene) različno organiziranje in ukrepanje ali kako je zaradi različnih pogledov na psihične posledice nesreč (pristop individualne travme nasproti pristopu socialne spužve) različna zaznava njihovih posledic in s tem tudi različna usmerjenost pomoči prizadetim (Quarantelli, 1985).

Prve sistematične raziskave vedenja in doživljanja ljudi v skrajnih razmerah so se začele med drugo svetovno vojno v Veliki Britaniji in drugih evropskih državah. V njih so preučevali dogajanja, povezana z množičnimi bombardiranjimi. Njihovi rezultati so – za mnoge nepričakovano – pokazali, da so se ljudje v vseh deželah ustrezno odzvali na vojne napade in probleme (Quarantelli, 1985; Watson, 1978). Pričakovane širše osebne in socialne neorganiziranosti ni bilo. Po vojni so – morda tudi v ozračju porajajoče se hladne vojne – v nekaterih državah, predvsem v ZDA, začele nastajati raziskovalne ustanove za preučevanje psiholoških in socialnih vidikov nesreč. Sistematične raziskave so pokazale, da so odzivi prizadetih heterogeni (in ne homogeni), da je splošen odziv na nevarnost funkcionalen in organiziran (in ne neustrezen in kaotičen), da je pomembno vse, kar se dogaja po nesreči (in da ne gre zgolj za neposredne odzive na povzročitelja nesreče), ter da je nujnejše razumevanje socialnega konteksta nesreče, ne pa toliko notranje dinamike osebnosti. Problemi med nesrečami so obstajali predvsem na skupinski ravni, pri mobilizaciji in usklajevanju različnih organizacij in služb. Problematika stresnih motenj sploh in potravmatske stresne motnje posebej so postale strokovno legitimne ob vojni v Koreji in predvsem Vietnamu.

Stanje raziskovanja psiholoških vidikov nesreč v državah SEP

Za skupno delo je potrebno tudi medsebojno poznavanje, zato smo v Sloveniji skušali pripraviti pregled ustanov v

državah SEP, ki se ukvarjajo s preučevanjem psiholoških vidikov nesreč, njihovih spoznanj in načrtov za nadaljnje delo. Ustanovam, odgovornim za delo civilne zaščite, smo poslali vprašalnik o oblikah raziskovalnega dela na področju psiholoških vidikov nesreč. Odzvalo se je osem držav: Avstrija, Češka, Hrvaška, Italija, Madžarska, Poljska, Slovaška in Slovenija. Nekateri odgovori so bili dokaj popolni, drugi so navajali možne izvore podatkov, v nekaterih državah pa naj bi takih raziskav sploh ne bilo. Naša prva naloga je zato še vedno priprava popolnega pregleda, ki bo omogočil medsebojno seznanjanje ter popolnejšo in celovitejšo izmenjavo izkušenj. Pokazal bo tudi, kje so največje praznine, kjer bi skupno raziskovalno delo veljalo čim prej začeti. To mora potekati tako v sodelovanju med raziskovalnimi ustanovami kot tudi ob upoštevanju aktualnih praktičnih potreb držav. Pokazala pa se bodo tudi dobro pokrita področja, katerih spoznanja bi morda kazalo zgolj prenesti in prilagoditi posameznim državam. Dosedanje ugotovitve o raziskovalnem delu na področju preučevanja psiholoških vidikov nesreč so v preglednici.

Po podatkih, dobljenih z vprašalniki (nekateri so zaradi različnih razlogov nepopolni), se stanje med državami razlikuje. V nekaterih imajo sorazmerno celovito in obsežno raziskovalno delo, v drugih skoraj ničesar. Nekateri države imajo na tem področju razmeroma dolgo tradicijo, npr. Hrvaška že od začetka osemdesetih let (Inštitut za društvena istraživanja).

Prevladujejo raziskave stresa in PTSD, saj je to klasična psihološka tema: veliko kliničnih ustanov ima psihologe, ki se s tem ukvarjajo in obenem področje tudi raziskujejo. Veliko raziskav so spodbudile tudi zadnje vojne v nekdanji Ju-

goslaviji. Evropa se je tako znova srečala s pojavom begunstva; veliko raziskav je bilo namenjenih reševanju praktičnih težav beguncev v državah gostiteljicah (Avstrija, Slovenija) oziroma v ogroženih državah (Hrvaška).

Predlog področij za preučevanje

Seznam raziskanega na področju psiholoških vidikov nesreč in tega, kar bi bilo še treba raziskati, bi bil precej dolg. V prispevku bomo le nakazali področja, ki bi se jih lahko lotili v okviru predlaganega središča — spodbujevalca in usklajevalca. Postavlja se vprašanje, ali je ob vse večji obilici raziskav (in dostopnih poročil o njih) na tem področju, nastalih predvsem v ZDA, Kanadi in Veliki Britaniji, ostalo še kaj za nas. In tudi, ali je sploh potrebno, ali ne bi bilo to podvajanje raziskav? Ali ni to morda bolj vprašanje odsotnosti spoznanj v zavesti strokovne in drugih javnosti, ali niso spoznanja preveč omejena zgolj na ozke strokovne kroge? Vse to je verjetno res, toda obenem moramo upoštevati, da določa vedenje in doživljanje ljudi tudi njihovo socialno in kulturno okolje, življenjski pogoji, navade, značilnosti zemljepisnega okolja, subkulture nesreče itn. Spreminja se sčasoma, prav tako, kot se lahko tudi spreminjajo različne grožnje. Zaradi tega so nedvomno bolj posplošljiva, primerljiva in uporabna spoznanja, dobljena v sosednjih državah, ki jih družijo bližina, podobna ali pogosto celo skupna zgodovina, predvsem pa podobne nesreče, ki jim grozijo. Države SEP imajo veliko skupnega, čeprav ne gre zanemariti tudi razlik. Vse to je podlaga za izmenjavo izkušenj, primerjave in prihodnje skupne projekte. Področja, ki se ponujajo raziskovanju, pa bi lahko bila – seznam nikakor ni izčrpen – naslednja:

Preglednica. Pregled stanja na področju raziskovanja psiholoških vidikov nesreč v državah SEP
Table. Review of the situation relating to the study of the psychological aspects of disasters in CEI countries

področje raziskovanja field of research	države countries						
	Avstrija Austria	Češka Czech R.	Hrvaška Croatia	Italija Italy	Madžarska Hungary	Slovaška Slovakia	Slovenija Slovenia
stres in PTSD stress and PTSD	+		-	+	+	+	+ +
kolektivno vedenje collective behaviour		-	+	+	+	-	+
spoznavni vidiki cognitive aspects	+	-	+	+	-	-	+
posamezne nesreče special disasters	+	+-	+	+	-	-	+
usposabljanje training		+-	+	+	+		+
begunci refugees	+	-	+	+	-	-	+
sodelovanje s civilno zaščito cooperation with civil protection system	+	+	+	+	+	-	+
ustanove institutions	+-	-	+-	+	+	-	+-
objave publications	+	+-	+	+	+	+-	+-
revija journal	+-	-	-	+-	+-	-	+-

- zaznava ogroženosti: to je sicer eno že zgodaj raziskovanih področij (Burton in Kates, 1964; Burton, Kates in White, 1968; Kates, 1976; Saarinen, 1969; Kasperson in Dow, 1993; Slovic, 1993), ki so se ga najprej lotili geografi; obravnava je bila kljub temu zelo psihološka; področje je pomembno, saj v veliki meri določa vedenje ljudi, npr. kje si bodo postavili hiše, ali bodo zaščitno ukrepali ipd.; končno vemo, da se ljudje praviloma vedejo v skladu s svojo zaznavo razmer; to nedvoumno določajo tudi razmere v danem okolju
- opozarjanje in evakuacija: obveščanje in opozarjanje sta že stari psihološki temi, vendar nadvse pomembni za uspešno spoprijemanje z nesrečami, saj so pripravljene ljudi bolj učinkoviti; dvom in zanikanje, nagnjenost k normalnosti, k temu, da nič ne storijo, lahko povzročajo nepotrebne žrtve in škodo (Drabek, 1986; Gutteling in Wiegman, 1996; Lindell in Perry, 1987; Perry in Nigg, 1985); prav tako so nevarni zmotni preplahi; kako je npr. z meddržavno usklajenostjo naših opozoril, saj neredko nesreča prizadene več sosednjih držav; evakuacija je včasih edina možna rešitev, ampak kdaj ljudje zaznavajo grožnjo kot stvarno in kam se bodo umaknili
- stres in stresne motnje: to je eno morda najbolj raziskovanih in raziskanih področij; zadnje vojne in stres, ki so ga povzročile in s katerimi se je večina držav Srednjeevropske pobude srečala predvsem posredno, prek beguncev, dajejo tej vsebini dodatno težo; ne smemo seveda pozabiti tudi na težave reševalcev
- socialna opora in dejavniki medsebojne pomoči: ta tema je tesno povezana s prejšnjo in se nanaša na vso tisto oporo različnih vrst, ki jo ljudje v trenutkih stiske prejmejo od svoje socialne mreže in ki – vsaj po nekaterih – deluje kot blažilec težav; vrsta in način prejemanja sta tudi kulturno pogojena, določajo ju razmere v nekem kraju; ljudje tudi vse več potujejo in nesreča jih lahko doleti v tujini; naše dežele so v veliki meri tudi turistične
- kolektivno vedenje: nesreča lahko nevtralizira ali uniči tradicionalne institucionalizirane strukture ali pa jih ljudje v pogojih skrajnih stanj nimajo več za ustrezno vodilo svojih dejavnosti; prizadete so torej tudi večje ali manjše množice ljudi, ki potem delujejo nepovezano, neusklajeno; tako vedenje je npr. paničen beg, govorice idr., ki jih določajo med krizo vzpostavljene zasilne norme (Milgram in Toch, 1969, Turner in Killian, 1972; Wenger, 1978)
- skupina, vodenje in obvladovanje krize: tako ogroženi kot reševalci in drugi vpleteni lahko delujejo kot skupina in za vse je ključnega pomena dobro vodenje; šele to daje vtis, da so razmere lahko pod nadzorom, da se da kaj storiti
- usposabljanje: to klasično psihološko področje ponuja vedno nova spoznanja, ki nam lahko olajšajo delo z ljudmi
- preventivno delovanje, izobraževanje in informativne dejavnosti: ljudi ni vedno lahko pripraviti na morebitno grožnjo, spremeniti njihovo zaznavo razmer, doseči sodelovanje, sprejemanje varnosti kot vrednote ipd.; izmenjava na tem področju in skupne akcije so lahko pomemben prispevek k večji varnosti
- posebne vrste nesreč: čeprav imajo različne vrste nesreč mnogo skupnih značilnosti, imajo tudi posebnosti, ki jih je treba upoštevati (požari, nesreče v kemičnih tovarnah, jedrske nesreče, plazovi, poplave itn.) in niso vse enako dobro raziskane; kaj npr. vemo o vedenju ljudi, povezanem s snežnimi plazovi
- posebne skupine ogroženih: različne skupine ogroženih različno doživljajo nesrečo in so proti njej različno

odporne; otroci in stari ljudje, bolni in prizadeti, izkušeni in neizkušeni, meščani in vaščani — vsak po svoje doživlja nesreče in se tako tudi vede.

To je po našem mnenju nekaj osnovnih področij raziskovanja psiholoških vidikov nesreč, kot so se uveljavila dosedaj.

Središče za preučevanje psiholoških vidikov nesreč

Za konec še nekaj besed o predlaganem usklajevalnem središču. To seveda ne bo stavba z direktorjem in veliko uslužbenci, ki bi nas veliko stala, ampak predvsem usklajevalno telo, sestavljeno iz predstavnikov držav SEP, ki bo dajalo pobude in usklajevalno skupno delo. Projekti bodo potekali v vseh zainteresiranih državah. Glavni nosilec bo ustanova, za katero se bodo ob konkretnem projektu udeležence tako dogovorile. Vsaka država plača svoje stroške na tem področju, skupne, ki zagotavljajo delovanje središča, pa v dogovorjeni meri.

Usklajevalno središče bi bilo na oddelku za psihologijo univerze v Ljubljani, ki je osnovna izobraževalna ustanova na področju psihologije v Sloveniji. Zaposlenih je 36 ljudi, predvsem visokošolskih učiteljev in raziskovalcev. S svojo raziskovalno dejavnostjo pokriva vsa glavna psihološka področja. Člani oddelka so opravili več raziskav na področju nesreč v Sloveniji. Med drugim so raziskovali vedenje ljudi ob zemeljskem plazju, poplavah, potresih in požarih, preučevali so odnos do zavarovanja proti nesrečam, zaznavanje ogroženosti, prometno varnost, stališča do odlaganja jedrskih odpadkov, vedenje beguncev itd. Sodelujejo tudi pri usposabljanju pripadnikov različnih reševalnih služb, pri pripravi programov različnih usposabljanj, pravkar pripravljajo program psihološke pomoči za reševalce itn. Poleg oddelka za psihologijo so v Sloveniji še druge ustanove, ki se ukvarjajo s psihološko problematiko nesreč (npr. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Visoka šola za socialno delo itn.).

Sklep

V Sloveniji imamo dobro strokovno podlago za vzpostavitev usklajevalnega središča za preučevanje psiholoških vidikov nesreč. Naš cilj je okrepiti sodelovanje med organizacijami s področja zaščite in reševanja in psihološkimi ustanovami, kar naj bi koristilo vsem državam SEP. Prvi korak za uresničitev te zamisli bo seminar o psiholoških vidikih nesreč za države SEP, ki bo jeseni 2000 v Sloveniji.

Literatura

1. Burton, I., Kates, R. (1964). Perception of Hazards in Resource Management. *Natural Resources Journal*, 3, 412–441
2. Burton, I., Kates, R., White, G. F. (1968). The Human Ecology of Extreme Geophysical Events. *Natural hazard research working paper No. 1*, University of Toronto
3. Central European Initiative. <http://www.digit.it/ceinet>
4. Drabek, T. E. (1986). *Human System Responses to Disaster*, New York: Springer-Verlag
5. Dynes, R. R., Tierney, K. (1994). *Disasters, Collective Behavior, and Social Organization*, Newark: University of Delaware Press
6. Gardner, G. T., Stern, P. C. (1996). *Environmental Problems and Human Behavior*, Boston: Allyn and Bacon
7. Gist, R., Lubin, B. (1989). *Psychosocial Aspects of Disaster*, New York: Wiley
8. Gutteling, J. M., Wiegman O. (1996). *Exploring Risk Communication*, Dordrecht: Kluwer

9. Kasperson, R. E., Dow, K. (1993). Hazard Perception and Geography, In: Garling T., Gollledge R.G. (Eds.), Behavior and Environment, Amsterdam: North Holland
10. Kates, R. (1976), Experiencing the Environment as Hazard, In: Proshansky H.M. et. al. (Eds.) Environmental Psychology, New York: Holt
11. Kratka informacija o Srednjeevropski pobudi. MZZ – Sektor za sosednje države, Ljubljana, 1998
12. Lindell, M. K., Perry, R. W. (1987) Warning Mechanism in Emergency Response Systems, International Journal of Mass Emergencies and Disasters, 5, 2, 137–153
13. Pauls, J. L., Jones, B. K. (1980). Building evacuation: research methods and case studies, In: Canter D.V. (Ed.). Fires and Human Behaviour, Chichester: Wiley, 227–249
14. Perry, R. W., Nigg, J. M. (1985). Emergency management strategies for communicating hazard information, Public Administration Review, 45, Special Issue 72–77
15. Polič, M. (Ed.) (1994). Psihološki vidiki nesreč, Ljubljana: URSZR
16. Polič, M. (Ed.) (1998). Javnost in nesreče, Ljubljana: ZIFF
17. Quarantelli, E. L. (1982). What is a disaster? An agent specific or an all disaster spectrum approach to socio-behavioral aspects of earthquakes. V: Jones B.G., Tomažević M. (Eds.). Social and Economical Aspects of Earthquakes, Ljubljana, ITRMS
18. Quarantelli, E. L. (1984). Perceptions and Reactions to Emergency Warning of Sudden Hazards, *Ergonomics*, 30(9), 511–515.
19. Quarantelli E.L. (1985), An Assessment of Conflicting Views on Mental Health: The Consequences of Traumatic Events, V: Figley C.R. (Ed.), Trauma and its Wake: The Treatment of PTSD, New York: Brunner/Mazel
20. Sime, J. D. (Ed.) (1988). Safety in the Built Environment, London: E. & F.N.SPON
21. Slovic, P. (1993), Perceptions of Environmental Hazards: Psychological Perspectives, In: Garling T., Gollledge R.G. (Eds.), Behavior and Environment, Amsterdam: North Holland
22. Turner, R., Killian, L. (1972), Collective Behavior, Englewood Cliffs: Prentice Hall
23. Ursano, R. J., McCaughey, B. G., Fullerton C.S., (1994). Individual and Community Responses to Trauma and Disaster, Cambridge: Cambridge University Press
24. Watson, P. (1978). War on the Mind, London: Hutchinson
25. Whyte, A. V. T. (1986), From hazard perception to human ecology, In: Kates R.W., Burton I. (Eds.), Geography, Resources, and Environment, vol. II. Chicago: University of Chicago Press